

# **«Venim d'un país llunyà a demanar-vos que feu una aliança amb nosaltres» (Js 9)**

Joan Ramon MARÍN I TORNER

## **Introducció**

A l'hora d'enfocar el tema de la problemàtica dels estrangers a l'Antic Testament, l'exemple del capítol 9 de Josuè és molt il·lustratiu. La narració sobre l'aliança entre Israel i Gabaon no deixa de ser curiosa. Els gabaonites es presenten ells mateixos com a gent vinguda d'un país llunyà,<sup>1</sup> quan en realitat habiten aquell territori; els israelites, per la seva banda, es pregunten si els gabaonites no eren, en realitat, gent que «vivien enmig d'ells», com finalment es confirma.<sup>2</sup> Aquesta darrera expressió té una forta càrrega i, juntament amb el fet que la narració ens situï pràcticament a l'inici de la irrupció dels israelites a Canaan, comporta una gran dosi d'ironia: els nouvinguts es consideren habitants del país mentre que els autèntics habitants del país es presenten com a nouvinguts. Aquesta ironia és importantíssima perquè l'autoconsciència dels israelites i dels gabaonites expressa perfectament, al meu parer, la principal problemàtica de la narració: la relació amb la terra que ocupen. En dependència amb aquesta problemàtica es planteja, en un segon pla, el tema de la relació entre els dos pobles. Quasi al final de tot de l'episodi es posa sobre la taula la base de tot l'afer:

Els gabaonites li havien respost: «Vam fer això perquè nosaltres, els teus servents, ens vam ben assabentar del que el Senyor, el teu Déu, havia dit al seu servent Moisès. Li havia promès de donar-vos el país sencer i us havia manat d'exterminar-ne tots els habitants. Temíem molt per les nostres vides» (Js 9,24).

1. מארץ רחוקה באנו: Js 9,6.9 i indirectament també els vv. 11-13.

2. אולי בקרבי אהה יושב: Js 9,7.16.

Segons aquest verset, primer hi ha la promesa de la terra i després, el manament d'extermini dels seus habitants. Evidentment que aquest verset és testimoni de la teologia deuteronomística de Dt 7,1-4.<sup>3</sup> Però el fet de posar aquesta teologia en boca dels gabaonites mateixos també té la seva ironia: sembla com si ells coneguessin millor que els israelites la Llei i la manera d'actuar-hi en conseqüència! Aquesta ironia, i no només la seqüència final del text, pot ser un indicatiu que l'aliança entre els dos pobles és prèvia a la Llei que la prohibeix. I aleshores és quan cal aclarir la relació d'uns i altres, en aliança, amb la terra.

### 1. El rerefons de Js 9

La història de l'estudi de Js 9 és un exemple clar de l'evolució històrica del treball exegetíc. Des de la pregunta per la història dels fets, fins a la pregunta per la història del text, passant per aproximacions literàries, fins a la crisi d'aplicació del mètode historicocrític.<sup>4</sup> Un dels aspectes que tradicionalment ha servit com a punt de partença de la discussió ha estat el de la disparitat d'actors protagonistes per part d'Israel. Amb la seva anàlisi s'intentaven distingir les diverses fonts del text, la seva articulació i l'explicació que del conjunt se'n podia extreure, sobretot de caire etiològic.<sup>5</sup>

En aquest capítol faig una aproximació a aquest punt, des d'una perspectiva una mica diferent. Examinaré la relació que hi ha entre els diferents actors. Això em permetrà puntualitzar els aspectes que la problemàtica de la narració posa al descobert. En un segon apartat examinaré el context de Js 9. Així s'acabarà de perfilar l'assumpte que hi ha realment en joc.

3. Vegeu també Dt 20,10-18.

4. Això està molt ben resumit en Dennis J. MCCARTHY, «The Theology of Leadership in Joshua 1-9», *Bib* 52 (1971) 165-175 (primeres pàgines). També es pot veure: J. Alberto SOGGIN, *Joshua* (OTL), London: SCM 1971 (= *Le Livre de Josué*, Neuchâtel: Delachaux et Niestlé, 1970) pp. 110-111.

5. John GRAY, *Joshua, Judges, Ruth* (The New Century Bible Commentary), Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1986, p. 42: «The probably Deuteronomistic elaboration of the servile status of the Gibeonites in the cult of Yahweh (9:26f.) is a further aetiological tradition similarly motivated». També es pot veure: A. IBÁÑEZ ARANA, «El pacto con los gabaonitas (Jos 9) como narración etiológica», *EB* 30 (1971) 161-175.

### 1.1. Els actors del conflicte

El text es divideix clarament en dues parts (9,1-15 i 9,16-27).<sup>6</sup> En la primera part ja apareixen els tres actors de la part israelita: Josuè (vv. 6.8.9.15), אִישׁ יִשְׂרָאֵל («israelites»: vv. 6.7.[14]),<sup>7</sup> i נְשִׂאֵי הָעֵדָה («principals de la comunitat»: v. 15). A la segona part tornen a aparèixer els mateixos personatges amb algun canvi: Josuè (vv. 22.26.27) i נְשִׂאֵי הָעֵדָה (vv. 16.<sup>8</sup>18.19.21); però אִישׁ יִשְׂרָאֵל ja no apareix més, i en el seu lloc trobem בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל (vv. 17.18.26). El més interessant és contrastar com en la segona part els tres personatges entren en conflicte a dues bandes.

Primer de tot els בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל s'enfronten als נְשִׂאֵי הָעֵדָה (v. 18), enfrontament que es nota fins i tot gràficament. En efecte, a partir d'aquest moment el conjunt הָעֵדָה נְשִׂאֵי se separa en els seus dos components (הָעֵדָה), que fàcilment es pot identificar amb els «israelites», i הַנְּשִׂאִים), clarament l'un contra l'altre. Això continua fins al v. 21.

L'enfrontament és mutu. Els israelites volen atacar i exterminar les ciutats dels gabaonites, un cop s'ha descobert que aquests no venien de lluny sinó que vivien allí mateix, entre ells (v. 17). Però el text no subratlla tant l'enfrontament entre israelites i gabaonites com sobretot el dels israelites amb els principals de la comunitat (v. 18) ja que el jurament que han fet ho impedeix (vv. 18.19). El jurament és solemne perquè és fet בְּיְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, «pel Senyor, Déu d'Israel». Una fórmula de jurament semblant només es troba aquí i a 1Re 1,30, quan David jura pel Senyor, Déu d'Israel, que Salomó serà el seu successor en lloc d'Adonies.<sup>9</sup> El jurament dels principals de la comunitat ja és esmentat en el v. 15, confirmant el pacte de Josuè. Per la seva banda, els israelites han participat d'alguna manera en l'establiment de l'aliança en acceptar les provisions que els gabaonites els oferien (v. 14). Pràcticament tots els comentaristes veuen en aquest gest una part del ritual d'aliança. Sigui el que sigui, sembla clar que israelites i principals de la comunitat no participen de la mateixa manera i al mateix nivell en l'establiment de l'aliança. Aquí es pot veure una altra ironia del text: mentre els

6. Noteu el començament del v. 16: וַיְהִי מִקֵּצָהּ שְׁלֹשָׁה יָמִים.

7. La formulació en plural i sense el nom d'Israel ha creat confusió respecte a la fórmula completa. Així, els LXX ho han transformat, a semblança dels נְשִׂאֵי הָעֵדָה del verset següent, en οἱ ἄρχοντες.

8. El text hebreu no explicita el subjecte del verb en aquest verset. Al meu entendre, es pot continuar pensant que són els נְשִׂאֵי הָעֵדָה ja que es tracta dels qui han pactat l'aliança amb els gabaonites. En canvi, en el v. 17 el subjecte és ben explícit: בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל.

9. La mateixa expressió, però amb el verb «confiar», es troba a 2Re 18,5: «Ezequies confiava en el Senyor, Déu d'Israel. Entre tots els reis de Judà, després d'ell no n'hi va haver cap d'igual, i tampoc no n'hi havia hagut cap de semblant entre els seus predecessors».

israelites han participat a la seva manera de la aliança «sense haver consultat al Senyor» (v. 14), els principals de la comunitat hi han participat amb «un jurament pel Senyor, Déu d'Israel» (v. 15). Però quan l'enfrontament es fa evident, la pitjor part se l'emporten els principals de la comunitat: si l'atac dels israelites es dugués a terme, el jurament quedaria trencat i es provocaria la indignació divina (v. 20). En el següent capítol insistiré en l'enfrontament entre israelites i principals de la comunitat.

On vull fixar ara l'atenció és en la solució d'aquest conflicte. Els principals s'expliquen davant la comunitat (v. 19: «i ells van donar aquestes explicacions a tot el poble»). I la solució del conflicte comporta una resolució que la comunitat sembla acceptar. La decisió dels principals s'imposa, doncs, i resol el conflicte intern posant en estreta relació els gabaonites amb la comunitat (v. 21: «Així ho van decidir els principals de la comunitat»). La resolució per a resoldre el conflicte conté una doble formulació que aprofundeix el pacte fet anteriorment. La primera resolució és aquesta: «Per tant, els respectarem la vida» (זאת נעשה להם ונתתה איהם) (v. 20). La segona resolució és: «[...] Que visquin! (יהיו)» (v. 21). Les dues resolucions tenen una continuació, com una mena de conseqüència, en clar paral·lelisme:

20	ולא יתנה עלינו קנף על השבועה אשר נשבוענו להם
21	ויהיו חטבי עצים ושאבירים לכל העדה

La primera resolució és en benefici dels principals de la comunitat, que s'estalviaran la indignació del Senyor si trenquen el jurament fet. La segona resolució fa un pas més i decanta la balança cap a un benefici per a la comunitat sencera. A més, la conseqüència de la segona resolució està expressada de manera que, usant el verb היה amb la preposició ל, podria tenir el sentit de «tenir».<sup>10</sup> Com he dit abans, el conflicte es soluciona (de manera sorpresiva?) posant en estreta relació els gabaonites amb els israelites que els volien atacar.

Els בני ישראל també s'enfronten amb Josuè (v. 26). Com en el primer enfrontament, els israelites volen eliminar els gabaonites. Josuè ho impedeix tot protegint-los. Aquesta actitud de Josuè s'assembla en la formulació (ויעש להם כן) a la resolució dels principals de la comunitat en el v. 20: זאת נעשה. La decisió concreta, en el v. 27, s'orienta, de fet, en la mateixa direcció que les decisions del conflicte anterior:

10. O sigui: «Que visquin i la comunitat tindrà (podrà tenir) llenyataires i portadors d'aigua». La formulació és prou ambigua com perquè no quedi clar si això és positiu o negatiu per als gabaonites. Segons Dt 29,9-12, «els immigrants que viuen en el teu campament per tallar-te llenya o per portar-te aigua» també formen part dels qui estan presents davant del Senyor per entrar en aliança solemne amb ell. Per tant, ens podríem inclinar pel sentit positiu.

וַיָּהֵגֶם יְהוֹשֻׁעַ בַּיּוֹם הַהוּא חֲטָבִי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי מַיִם לַעֲרָה וּלְמִזְבֵּחַ יְהוָה

D'aquell dia ençà els encarregà de proveir de llenya i d'aigua la comunitat d'Israel i l'altar del Senyor (v. 27).

Una decisió així ja l'havia prèls Josuè dirigint-se directament als gabaonites:

וַעֲשֵׂה אֲדוֹרִים אִתָּם לְאִי־כֶרֶת מִכֶּם לְעֵבֶד וְחֲטָבִי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי־מַיִם לְבֵית־אֱלֹהֵי:

Des d'ara portareu aquesta maledicció: per sempre més, proveireu de llenya i d'aigua el temple del meu Déu (v. 23).

Aquí cal fixar-se en el verb כרת, propi de l'aliança, usat en nifal. El context és de maledicció, però, exceptuant 2Sa 3,29, el nifal del verb כרת amb negació difícilment es pot entendre en sentit pejoratiu.<sup>11</sup> El text més significatiu per al nostre propòsit és Is 56,5: «Manaré que li erigeixin dins els murs del meu temple una estela que porti inscrit el seu nom. Això serà per a ell millor que tenir fills i filles. Serà etern el seu nom, res no el podrà esborrar». I a continuació en els versets següents es diu que els estrangers participaran en el culte en la seva condició de servents. Potser a Js 9,23 també el mot כרת té una connotació positiva i, més tractant-se d'una tasca en el temple. La idea podria ser: Ara sou maleïts, però no li faltarà al temple del meu Déu un servent... En qualsevol cas, com abans, la solució sorprenent del conflicte entre els israelites i els gabaonites se soluciona posant-los en estreta relació.

## 1.2. El context del conflicte

La narració de Js 9 comença amb una introducció general, que probablement va més enllà de l'interès per l'aliança dels gabaonites amb Israel:

La notícia d'aquestes victòries va arribar als reis de la banda occidental del Jordà: de la Muntanya, de la Xefelà i del Litoral fins a la frontera del Líban. Arribà als reis dels hitites, dels amorreus, dels cananeus, dels perizites, dels hivites i dels jebuseus. Tots ells es van aliar per combatre contra Josuè i els israelites (Js 9,1-2).<sup>12</sup>

11. Gn 9,1; 41,36; 1Re 2,4; 8,25; 9,5; Is 48,19; 55,13; 56,5; Jr 33,17,18; So 3,7; Za 14,2; Pr 23,18; 24,14; Rt 4,10.

12. Vegeu, per exemple, Georges AUZOU, *Le Don d'une Conquête. Étude du Livre de Josué*, París: l'Orante 1964, p. 111 que es refereix a aquests dos primers versets com a preludi característic del llibre: totalitat i unanimitat de la coalició cananea.

El text hebreu però, és molt el·líptic: יהי כשמע i no s'hi especifica l'objecte del que van sentir els reis de la banda occidental del Jordà. És exactament el mateix tipus d'introducció que es troba en 11,1. En canvi, és diferent de la introducció de 10,1, on sí que hi ha complement del verb: la victòria de Josuè sobre Ai i Jericó, a més a més del pacte de pau amb Gabaon. Tot això és motiu de preocupació dels reis del Sud:

[...] יהי כשמע אֲדֹנִי-צֶדֶק מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַם כִּי

El rei de Jerusalem, Adoní-Sèdec, va saber que Josuè havia conquerit i arrasat Ai, i que havia tractat aquesta ciutat i el seu rei igual que Jericó i el seu rei. També va sentir a dir que els habitants de Gabaon havien fet un tractat de pau amb els israelites i que ara vivien enmig d'ells (Js 10,1).

Els dos tipus d'introducció donen testimoni de dos tipus de situacions diferents.<sup>13</sup> La introducció de 10,1 es correspon, per la menció de la victòria sobre Jericó i Ai, amb 9,3. El gabaonites prenen la iniciativa d'acostar-se a Israel en contra de la resta de reis coalitzats (vegeu 9,1). La victòria de Josuè sobre Jericó i Ai serà motiu de por entre els reis del Sud. Però la coalició que es forma entorn del rei de Jerusalem serà per a atacar Gabaon i no Israel, a diferència de 9,1 i 11,1 on les coalicions es configuren per lluitar contra els israelites.

Hem de suposar, per tant, que això que senten els reis de la banda occidental del Jordà en 9,1 i després els reis del Nord en 11,1 no ha de referir-se necessàriament a la victòria de Josuè. Més aviat cal pensar en el context absolutament immediat que és 8,30-35.<sup>14</sup> Aquest fragment, suposadament acompliment de Dt 27,1-8, té un doble interès pel tema que tractem: primer, la gran quantitat d'elements que configuren la lectura solemne de la Llei entre Ebal i Garizim, molts d'ells de caràcter cultural; i, segon, la presència —i potser participació?— dels estrangers en la cerimònia (vv. 30.35).

Per tant, si el context de la coalició dels reis del sud per a atacar Israel és el de la proclamació solemne de la Llei fins i tot davant d'alguns estran-

13. Però Joaquín SANMARTÍN ASCASO, *Las guerras de Josué. Estudio de Semiótica Narrativa* (Institución San Jerónimo 14), València, 1982, p. 144 no els en considera, de diferents. A Js 5,1 hi ha una mena d'introducció semblant: «Els reis amorreus que vivien a l'oest del Jordà i tots els reis cananeus que habitaven vora el mar Mediterrani sentiren a dir el que el Senyor havia fet. Quan van saber que havia eixugat les aigües del Jordà perquè passessin els israelites, quedaren descoratjats i no se sentien amb esma per a resistir-los». Però a diferència de 9,1 i 11,1 no es forma cap coalició per atacar Israel.

14. En opinió de GRAY, *Joshua, Judges, Ruth*, 94: «The passage seems quiet out of context even as presented in the schematic account of the "conquest", coming as it does between the campaign at Ai and the Gibeonite campaign, which is the natural sequel to the campaign about Ai [...]». Aquesta és l'opinió de molts altres autors.

gers, crec que la pregunta a fer-se és pel tipus d'entrada de la religió d'Israel a Canaan. Si, a més, la coalició es veu afeblida per la deserció d'una part del territori (la dels gabaonites, quan s'adonen de les victòries de Josuè) a fi d'obtenir una aliança amb Israel, aleshores la pregunta és evident: és la notícia de la presència d'estrangers en la lectura/proclamació de la Llei de Moisès el detonant d'una coalició de reis nadius de Canaan contra l'Israel invasor? És obvi que la presència d'estrangers en la proclamació de la Llei a 8,30-35 no es refereix als gabaonites. Però aleshores em pregunto: Què significa entrar en aliança amb Israel? Significa acceptar la Llei? Aquesta qüestió, me la plantejo a la llum del que probablement era la pràctica habitual dels grans imperis de l'Antic Orient Pròxim: el sincretisme religiós envers els pobles conquerits i/o ocupats. Només cal recordar l'actitud dels assiris envers Israel (2Re 17,24-33) i la dels perses envers Judà (Esd 1,1-4; 2Cr 36,22-23), per no posar més que dos exemples ben simples. En realitat, les preguntes fetes ara mateix impliquen la continuació del text: què significarà per als gabaonites entrar en aliança amb Israel? I, sobretot, què significarà per als altres coalitzats que els gabaonites entrin en aliança amb Israel? Poden admetre que un poble actuï sense acceptar la realitat religiosa dels qui conviuen enmig seu? Poden admetre que un poble actuï imposant-se religiosament de manera absoluta i única?

## 2. L'aliança amb Israel i el seu sentit

En aquest segon capítol voldria analitzar més a fons el caràcter de l'aliança plantejada a Js 9. Primer miraré la petició que en fan els gabaonites. Després, a través d'algunes al·lusions que el text permet, veurem l'abast d'allò que aquí se'ns narra.

### 2.1. Els gabaonites demanen una aliança a Israel

La primera referència de l'aliança gabaonita, prèvia a la petició directa, l'ofereix el narrador:

Però els hivites que habitaven a Gabaon, així que van saber (שָׁמְעוּ) tot el que Josuè havia fet a Jericó i a Ai, foren més astuts [...] (Js 9,3-4).

Se situa així el lector, idealment, a l'interior de la coalició del reis de la banda occidental del Jordà disposada per a fer front a Josuè i Israel (vv. 1-

2). Se situa el lector a l'interior d'una coalició que abans d'entrar en acció es trenca. Les derrotes de Jericó i Ai en són les raons aportades pels desertors. El caràcter astut dels gabaonites, però, fa anar a fons en aquest enfrontament amb Israel i, més endavant, servirà per a fer evident, més que el conflicte intern de la coalició, el conflicte intern d'Israel en la seva relació amb els nadius de Canaan.

La segona justificació de la petició d'una aliança la donen els mateixos gabaonites en respondre a Josuè:

Ells li respongueren: Nosaltres, els teus servents, venim d'un país molt llunyà, atrets per l'anomenada del Senyor (יְהוָה), el teu Déu. Hem sentit parlar (כִּי־שָׁמַעְנוּ) de tot el que va fer a Egipte i de com va tractar els dos reis amorreus que vivien a l'altra banda del Jordà: Sehon, rei d'Heixbon, i Og, rei de Basan, que residia a Aixtarot (Js 9,9-10).<sup>15</sup>

Hi ha encara una tercera justificació de la petició d'aliança, o millor dit, de la manera com aquesta es va dur a terme. També ara són els gabaonites que responen a Josuè:

Els gabaonites li havien respost: Vam fer això perquè nosaltres, els teus servents, ens vam ben assabentar (כִּי הָיָה הָיָר) del que el Senyor, el teu Déu, havia dit al seu servent Moisès. Li havia promès de donar-vos el país sencer i us havia manat d'exterminar-ne tots els habitants. Temíem molt per les nostres vides (Js 9,24).

De la seqüència de justificacions de l'aliança val la pena adonar-se com, finalment, aquestes aboquen a un record de la Llei. Això em reafirma en el plantejament anterior sobre el valor del context immediatament anterior de Js 9 (vegeu 8,30-35).<sup>16</sup>

La petició concreta de l'aliança està continguda en els vv. 6.11, els quals contenen la petició de l'aliança (וְנָתַתָּה בְּרִיתִי אִתָּנוּ),<sup>17</sup> però és el v. 15 on s'exposa el seu caràcter, per cert, ben especial en la seva formulació:

Josuè va pactar amb ells un tractat de pau, i així es comprometé a respectar les seves vides.

15. Aquesta segona justificació de la petició d'aliança recorda el testimoni de Rahab a Js 2,10.

16. A més, la tercera justificació, la que recorda la Llei (v. 24) desentona de l'estil de les altres dues, on s'usa el verb שמע.

17. Se subratlla amb la preposició ל que és la part inferior qui demana, en benefici propi, l'aliança a la part més forta.



Efectivament, l'expressió «aliança per/de el seu viure» (ברית לחייתם) és única. I l'expressió «va pactar un tractat de pau» (וַיַּעַשׂ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ שְׁלוֹם) normalment té Déu per subjecte.<sup>18</sup> S'hi afegeix que en 10,1.4 (vegeu 11,19) es fa al·lusió a la pau pactada entre els gabaonites i Josuè a través del verb שלם hip., una fórmula molt més habitual.

Així, doncs, el context immediat de Js 9 (8,30-35), així com la mateixa estructura de la justificació de l'aliança gabaonita (9,3-4.9-10.24), postulen un rerefons legal i cultural. Mentre que 8,30-35 sembla unir aquests dos punts pacíficament, no és el cas del capítol 9, on la conjuminació de culte i llei presenta més dificultats. Una part de la legislació del Pentateuc que afirma que la Llei valdrà tant per al nadiu com per a l'immigrant.<sup>19</sup> Vistes les marcades intervencions deuteronomístiques en el text objecte del nostre estudi, probablement aquesta no unió pacífica entre l'aspecte legal i cultural amb participació d'estrangers és deguda al fet que la legislació deuteronomica va en direcció contrària.

## 2.2. Al·lusions que amplien l'horitzó

Hi ha en Js 9 una bona colla d'al·lusions significatives amb les quals s'entreveu que el conflicte dibuixat té un abast força més ampli del que la narració de l'aliança gabaonita permet entendre a primer cop d'ull.

Una al·lusió quasi d'estructura més que de vocabulari està formada per 9,4 (van actuar amb «astúcia» [וַיַּעַשׂוּ גִבּוֹרִים בְּעֵרְמָה]), continua amb 9,22 (perquè ens heu «enganyat» [לְמַעַן רָמִיתֶם אִתָּנוּ]), i arriba fins a 9,23 (ara portareu aquesta «maledicció» [וְעַתָּה אָרֻרִים אַתֶּם]). Aquesta seqüència (astúcia, enganyat, maledicció) recorda Gn 3,1.13.14. Si la intenció realment era d'establir aquests contactes, ens trobaríem davant un cas de desobediència d'Israel (o dels principals de la comunitat i de Josuè) que implicaria, idealment, una expulsió de la terra. Per això al principi he parlat de la relació amb la terra com a problemàtica principal de la narració. Però el text té un crescendo. L'astúcia respon més aviat a una habilitat diplomàtica, mentre que la resposta a la pregunta de Josuè per l'engany és ben bé connectada amb la Llei de Moisès i el manament del Senyor. Ara bé, la solució que s'havia donat al conflicte, en tots els casos, no era ni de tipus diplomàtic ni de tipus legal. Més aviat era de tipus cultural. Per tant, es podria estar insinuant aquí un nou tipus de conflicte: entre la Llei i el culte.

18. Is 27,5; 45,7; Jb 25,2. El mateix passa si pensem en una aliança de pau; també aquí el subjecte és Déu: Nm 25,12; Is 54,10; Ez 34,25; 37,26.

19. Ex 12,19.48.49; Lv 17,15; 19,34; 24,16; Nm 15,13.29.30.

Un altre punt que permet establir un paral·lelisme és el del conflicte entre israelites i principals de la comunitat. Aquest conflicte és expressat clarament en el text amb el verb «murmurar» (לָחַן): «Llavors el poble començà a murmurar contra els principals de la comunitat» (v. 18). És el mateix verb que s'usa a Nm 14,1-2. La comunitat es lamenta i murmura contra Moisès i Aaron després de l'informe negatiu dels espies enviats al sud de Canaan.<sup>20</sup> Els israelites pretenen elegir uns nous caps i tornar a Egipte. Aquest fet valdrà la reacció del Senyor, que parla de colpejar el seu poble i refer-lo a partir de Moisès tot sol (Nm 14,11-12). El conflicte, doncs, és greu.

Les estructures són importants com les paraules. Un episodi conflictiu, amb els mateixos protagonistes que en Js 9, o sigui, israelites i principals de la comunitat, tot i que amb els papers intercanviats, es pot veure clarísimament en Js 22,9-34: les tribus de la Transjordània (Rubèn, Gad i la meitat de Manassès) retornen al seu territori un cop Israel ja ha acabat l'establiment a Canaan. Abans de travessar el Jordà erigeixen un altar monumental. Veient això els israelites es preparen per atacar aquestes tribus; però les seves explicacions satisfaran el sacerdot Pinhàs i els principals de la comunitat enviats a comunicar-los que aquell altar representa una rebel·lió contra el Senyor.<sup>21</sup> Al final la decisió dels israelites d'atacar no és duta a terme. Les explicacions satisfan, però la situació final no deixa de ser curiosa. El problema era tenir dins el territori un altar rival (22,19). Les tribus de Transjordània admeten no oferir-hi cap sacrifici, sinó tenir-lo simplement com a testimoni que ells també tenen part en el culte del Senyor. La frase té molta força i ajuda a entendre el que deia al començament a propòsit de l'acceptació de les peculiaritats religioses i especialment culturals dels diversos pobles:

Per això vam pensar de construir-nos aquest altar, no per oferir-hi holocaustos o altres sacrificis, sinó perquè fos, per a vosaltres i nosaltres i per a les generacions futures, un testimoni del dret que tenim de donar culte al Senyor amb els nostres holocaustos, sacrificis i víctimes de comunió. Vam pensar, doncs, que, si mai ens vinguessin a dir això, a nosaltres o als nostres descendents, els podríem respondre: «Fixeu-vos quina còpia de l'altar del Senyor van fer els nostres pares. No la feren pas per oferir-hi holocaustos o altres sacrificis, sinó perquè fos un testimoni entre nosaltres i vosaltres». Mai de la vida no

20. Els exploradors, des del Sud, arriben fins a Hebron, un dels aliats del rei de Jerusalem. La victòria de Josuè sobre aquesta coalició (10,3) podria pràcticament coincidir amb la zona explorada pels espies enviats per Moisès.

21. Js 22,16. En Nm 14,9 Caleb usa aquest mateix verb (לָחַן) per indicar la rebel·lió dels qui no volen pujar al país que el Senyor els dona.

volem rebel·lar-nos contra el Senyor ni avui ens volem apartar d'ell. No volem pas aixecar un altre altar per oferir-hi holocaustos, ofrenes o altres sacrificis, a part de l'altar del Senyor, el nostre Déu, que hi ha davant el seu tabernacle (Js 22,26-29).

Encara voldria posar en relleu en aquest episodi un altre aspecte: el protagonisme de Pinhàs i la menció que ell fa de l'afer de Peor (Nm 25).<sup>22</sup> Segons Nm 25,11, Pinhàs va actuar endut pel zel del Senyor, expressat amb el verb קנא en infinitiu piel i sufix personal. Aquest verb en la mateixa forma només es torna a trobar en 2Sa 21,2, on s'explica que Saül va intentar eliminar, endut per un excés de zel, els gabaonites malgrat el jurament que se'ls havia fet. Una conclusió és clara: de la sort dels gabaonites en depèn la sort d'Israel. Així comença i acaba l'episodi:

David, doncs, els va preguntar: «Què puc fer per vosaltres? Com puc reparar el que heu sofert, perquè vulgueu beneir l'heretat del Senyor?» [...] Quan hagueren executat tot el que el rei havia ordenat, Déu es va mostrar propici al país (2Sa 21,3.14).<sup>23</sup>

Finalment, ens queda per examinar una altra al·lusió, pertanyent a la tercera justificació que presenten els gabaonites per demanar l'aliança: «Vam fer això perquè nosaltres, els teus servents, ens vam ben assabentar (הָגַדְתִּים) del que el Senyor, el teu Déu, havia dit al seu servent Moisès» (Js 9,24). Aquesta manera d'expressar el coneixement del que ha fet algú només es retroba en el següent text:

Booz li va respondre: «M'han contat (הָגַדְתִּי) tot el que has fet amb la teva sogra després de la mort del teu marit; has deixat els teus pares i la terra on vas néixer i has vingut a viure enmig d'un poble que abans no coneixies» (Rt 2,11).

22. Hi ha també en Js 22,20 la menció per part de Pinhàs d'un altre assumpte que presenta punts de contacte amb l'aliança gabaonita: «Quan Acan, fill de Zèrah, va cometre un pecat greu reservant-se allò que estava consagrat a l'extermini, tota la comunitat d'Israel va sofrir la indignació de Déu. I Acan no va ser l'únic a morir pel seu crim!» (vegeu Js 7). La paraula «indignació» (קָדַשׁ) és l'argument dels principals de la comunitat a Js 9,20 per a mantenir el jurament fet als gabaonites.

23. Hi ha encara un altre episodi que té alguna cosa a veure amb tots els textos que hem anat veient. Es tracta de Jt 19-21: la destrucció de Benjamí. El cas és que s'ha fet un jurament solemne de no donar cap filla a Benjamí, però cal solucionar el problema de la desaparició definitiva d'una tribu d'Israel. Jabeix-Galaad coincideix a Jt 21,8.10.12.14 (lloc des d'on es comença a solucionar el problema) i a 2Sa 21,12.

En aquest cas l'acolliment, enmig del poble d'Israel, de l'estrangera moabita és positiu, tot i la prohibició de la Llei (Dt 23,4).

### 3. Conclusions

1. La narració de Js 9 posa de manifest un conflicte. Aquest conflicte té diverses cares. En el text final hi ha conflicte entre els reis de la banda occidental del Jordà i Israel (9,1-2). També hi ha conflicte, com es veu més endavant (10,4) i ja a l'inici del capítol s'insinua (9,3-4a), entre el rei de Jerusalem amb els seus aliats del sud i els gabaonites. Igualment, hi ha conflicte entre els israelites que se senten enganyats i els gabaonites (9,17.26). Ara bé, aquest darrer conflicte no és total.

2. El conflicte entre israelites i gabaonites no és total perquè una part del poble, els principals de la comunitat i Josuè, impedeixen que la situació conflictiva derivi en actes violents (9,18.26). Dramàtica, en canvi, és la matança que provoca Saül i que després reclama venjança (2Sa 21,1-14). Però la no totalitat de conflicte entre israelites i gabaonites no significa absència de dificultats de relació. Ara bé, les dificultats de relació es manifesten dins mateix d'Israel (9,18). És a dir, la part d'Israel que es mostra conflictiva amb els gabaonites acaba estant en conflicte amb la part d'Israel que no s'hi mostra. La presència d'estrangers dins d'Israel provoca una certa fractura social.

3. Diverses al·lusions textuales i alguns paral·lels únics descobreixen altres conflictes interns d'Israel, seguint força la mateixa estructura. El verb «murmurar» (9,18) reproduïx el conflicte del poble amb Moisès i Aaron, incitat per la valoració negativa dels exploradors del sud de Canaan (Nm 14). Aquí es reproduïx la mateixa estructura de conflicte entre el poble i els principals de la comunitat a Js 22 amb les tribus de la Transjordània (Js 22). Quan s'intenta solucionar aquest conflicte Pinhàs recorda l'episodi de Baal-Peor (Nm 25), on ell va actuar endut pel zel contra un israelita idòlatra. Ara, Pinhàs i els principals de la comunitat han de mediar en l'actitud violenta dels israelites contra l'altar que han construït les tribus de Rubèn, Gad i Manassés. També sembla que es pot retrobar la mateixa estructura en la narració de Jt 19-21, explicant la destrucció de la tribu de Benjamí per part de les altres tribus. Finalment, amb la fórmula «ens vam ben assabentar» (9,24) es recorda la postura agraïda de Booz a Rut per tot el que ha fet (Rt 2,11). En tots aquests casos, excepte el de Rut, no es tracta pas de conflictes interns a causa de la presència d'estrangers enmig d'Israel. El cas de Rut, però, és l'única al·lusió clarament positiva, just quan hi ha acceptació dels estrangers. La resta d'episodis al·ludits no

se solucionen tan fàcilment. Per tant, es pot deduir que hi ha una colla de conflictes a nivell nacional, dins d'Israel, tots ells ben interrelacionats. La geografia és ben il·lustrativa: sud de Canaan fins a Hebron, Benjamí, Transjordània i Moab! Cap al·lusió en el text de conflicte amb el Nord!

4. En Js 9 hi ha presència d'estrangers entre els israelites; però l'acceptació no és gens fàcil. Arriba un punt en què hom s'adona d'un engany i no se sap ben bé com solucionar la situació. De fet, cal que els principals i Josuè s'imposin. Aquesta imposició quasi obliga a posar en relació israelites i gabaonites, i aquest sentit d'imposició és més clar quan actua Josuè. Davant la descoberta de l'engany i l'explicació dels gabaonites, Josuè els maleeix. Com és, doncs, que després d'això encara es proposa una solució? Aquest fet, a diferència de l'acceptació pacífica i indiscutida del cas de Rut, pot estar motivat per dues raons. Una primera raó prové d'un fil del text (Js 9,4.22.23: astúcia, engany, maledicció) que recorda Gn 1,1.13.14. La realitat de l'Edèn, per la desobediència (provocada per l'astúcia i l'engany) desemboca en la maledicció i l'expulsió del jardí de Déu. A Js 9 els gabaonites són astuts i enganyadors. Ells mateixos reben la maledicció (tot i que mesurada, segons la meva opinió). No rep pas la mateixa maledicció Israel que aquell qui s'ha deixat enganyar. Això significa que la relació amb la *terra* ha canviat. No hi ha expulsió d'Israel, però aquesta penja d'un fil.

5. Una segona raó per a la no acceptació pacífica i indiscutida dels gabaonites per tot Israel prové de la dinàmica de la narració i del context immediatament anterior. Les justificacions que l'autor del text i els mateixos gabaonites aporten per a demanar una aliança amb Israel (9,3-4.9-10.24) acaben remetent directament a la Llei de Moisès. Però per aquest camí no es troba la solució. Una part de la solució ha estat l'argúcia dels gabaonites i una altra part de la solució ha estat la derivació vers el culte. Fixem-nos com es van ampliant les respostes de solució:

D'aleshores ençà els gabaonites van viure com a llenyataires i portadors d'aigua al servei de tota la comunitat (9,21).

Proveireu de llenya i d'aigua el temple del meu Déu (9,22).

D'aquell dia ençà els encarregà de proveir de llenya i d'aigua la comunitat d'Israel i l'altar del Senyor (9,27).

Quan els gabaonites s'expliquen reproduint la promesa i el manament de la Llei (9,25) conclouen amb aquestes paraules: «Però ara som a les teves mans; tracta'ns com et sembli just i correcte». Però el tracte que

reben de part de Josuè és de protecció (v. 26) i, com ja havien dit el mateix Josuè (v. 23) i els principals de la comunitat (v. 21), de participació en el culte. En el fragment que serveix de context immediat (8,30-35), Llei i culte corren junts en bona harmonia. La presència dels gabaonites (els únics que recorden la Llei) deixa al descobert que ha arribat un punt per a Israel en què aquesta harmonia ha disminuït moltíssim.

6. Presència a la terra i culte són com les dues bases per a la solució del conflicte intern. Israel ha de recuperar-les com a actituds elementals. Una de les grans aportacions del text és que aquests dos elements bàsics han de passar pels estrangers que són enmig d'Israel. Al final hom pren consciència que aquests estrangers no són la causa del conflicte intern sinó la solució en tant que el conflicte deixa d'existir quan els estrangers són donats a la comunitat. Queda clar que aquesta postura és una opció. Segons crec extreure de l'episodi, és una opció dels dirigents, no pas del poble. I en tant que opció, és una postura polèmica. És polèmica enfront de la Llei, de la Llei concreta que els mateixos estrangers recorden i que cap dels israelites no desmenteix.

7. Així, doncs, el conflicte es redueix a l'actuació global d'Israel a Canaan, especialment en l'aspecte religiós envers els altres. Com he fet notar en un punt del treball, hi ha tot un corrent legislatiu en el mateix Pentateuc que afirma que la Llei val tant per al nadiu com per a l'immigrant... Aquest tronc legislatiu no és pas deuteronomístic. Segurament l'afirmació d'una mateixa Llei per al nadiu i per a l'immigrant en un cert moment va ser interpretada en sentit restrictiu, és a dir, en el sentit d'imposició de la Llei als no-israelites. Potser el poble havia acceptat aquest punt de vista. Podria molt ben bé ser que els gabaonites també haguessin acceptat aquest punt de vista, ja que per iniciativa pròpia es desmarquen de la coalició dels reis de la banda occidental del Jordà. La interpretació restrictiva i impositiva de la Llei prové de la idea d'exclusivisme religiós. En realitat, precisament perquè el text és polèmic, la narració vacil·la: Josuè intenta incorporar els gabaonites a través de la participació en el culte, però ell parla del «temple del meu Déu» (9,23). És una visió absolutament personal. En la seva segona intervenció aquest element és corregit. Nombrosos estudiosos han proposat 8,30-35 com una anticipació de l'aliança a Siquem (Js 24). En aquesta aliança també tornen a aparèixer elements personalistes, i no hi són presents els immigrants! Per exemple:

Però si no us satisfà de tenir el Senyor per Déu, escolliu avui quins déus voleu adorar: els que adoraven els vostres pares quan vivien a l'altra banda de l'Eufrates, o els déus amorreus, en el país dels quals ara viviu. Jo i la meua família adorarem el Senyor! (Js 24,15).

8. Crec que la interpretació restrictiva de la Llei, que porta a l'exclusivisme religiós per imposició, pot provenir de la predicació profètica que acusa el tracte amb els no-israelites d'idolatria. Ezequiel és un dels profetes que més parla de pràctiques idolàtriques (p. ex., cc. 8.16.18). Però en Js 9 no hi ha cap element que permeti considerar l'acostament als gabaonites com una pràctica idolàtrica: ni el menjar d'aliança ni el fet de no haver consultat el Senyor (9,14).<sup>24</sup> La normativa exclusivista deuteronomística encaixa amb les pretensions de la teologia de l'elecció de Sió.<sup>25</sup> Probablement l'episodi següent a l'establiment de l'aliança amb els gabaonites i a la solució del conflicte (Js 10), és una crítica a la política religiosa de Jerusalem, a través de la derrota de la coalició del reis del Sud, contraris a Gabaon.

Joan Ramon MARÍN I TORNER  
Pi i Margall 99, 3r 4a  
08850 GAVÀ  
CATALONIA (Spain)

(acabat en data 30.04.2004)

## Sumari

L'aproximació al tema dels estrangers en l'AT des de Js 9 s'enfoca des del punt de vista del conflicte intern dels israelites. La terra que ocupen i el culte són els pilars bàsics per a establir una relació amb els no-israelites que solucioni el seu conflicte, que ha estat provocat per una harmonia poc estable entre culte i Llei. El context anterior (8,30-35) conjumina perfectament Llei i culte amb presència d'israelites i d'immigrants. És aquest context que mou els pobles que conviuen a Canan a oposar-se a una pràctica d'Israel interpretada com a impositiva i exclusivista des del punt de vista religiós, enfront de la permissivitat en aquesta matèria en el Pròxim Orient Antic en general. Els gabaonites, per la seva banda, es desentenien d'aquesta oposició a Israel i s'apressen a demanar-li una aliança. Precisament ells s'excusaran en la Llei de Moisès. El poble està desarmat, perquè l'astúcia i l'engany els podrien fer caure en la maledicció (vegeu Gn 3). Però no s'op-

24. Vegeu Is 30,1-5. Rainer ALBERTZ, *Historia de la religión de Israel en tiempos del Antiguo Testamento*, 2 vol., Madrid: Trotta, 1999. En la p. 495 explica que la historiografia deuteronomística no assumeix tota la legislació deuteronomica; només en manlleva aquelles normes que reforcen l'exclusivisme religiós. Tot i això, a la pàgina següent tracta l'episodi de Js 9 com d'excepció deuteronomística.

25. *Ibíd.*, 425.

ta per una solució diplomàtica ni legislativa sinó cultural. La inclusió dels estrangers en el culte per a la comunitat i per al Senyor, obre una porta de polèmica davant la Llei, i una escletxa en la monolítica teologia de l'exclusivisme religiós.

### Summary

*This approach (Jos 9) to the subject of foreigners in the O.T. is seen from the point of view of the Israelite internal conflict. The land they occupied and their cult are the basic pillars from which they establish relationships with non-israelites in order to solve their conflict. The rather unstable harmony between cult and Law caused this conflict. The previous context (Jos 8,30-35) perfectly relates Law and cult with a presence of Israelites and immigrants. This context moves the peoples who already lived in Canaan to oppose an Israelite attitude which they interpreted as religious imposition and exclusivism compared with the religious permissiveness of the Ancient Near East in general. The Gabaonites, however, disassociated themselves from this opposition to Israel and hurried to seek an alliance with them. They made excuses for their behaviour within Moses' Law. Israelite was thus made vulnerable because this guile and deception could have brought a curse upon them (cf. Gen 3). Instead of a diplomatic or legislative solution, a cultural one was opted for. Including foreigners in the cult for the good of the community and the Lord, made for controversy within the Law and broke monolithic theology of religious exclusivism.*